

ou de St. Démétrios; au village Phanàri «le pas du dragon» ou les traces des pieds de St. Seraphim, qui est considéré comme protégeant le peuple de la peste. Enfin, l'auteur mentionne et une coutume de divination du «Klidona» qui dans cette région est célébrée le 1er mai au lieu du 23 juin, veille de St. Jean, comme se fait dans d'autres lieux de la Grèce. Une jeune fille habillée en mariée et tenant la cruche dans laquelle on a mis les différents objets qui serviront au jeu de la divination, va à la fontaine accompagnée par un groupe de jeunes filles qui chantent et dansent tout au long du trajet. Là elle remplit la cruche d'eau et on retourne à la maison où dans l'après midi du 1er mai on extrait de la cruche les objets déposés et on procède à la divination pour savoir avec qui se mariera chaque fille. Cet acte même cérémonial est noté depuis le 12e siècle (voir p. 245).

Ε'

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΕΙΣ ΠΕΡΙΟΧΑΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΟΖΑΝΗΣ (ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ)

(9 ΑΥΓ. - 9 ΣΕΠΤ. 1965)

ΥΠΟ ΑΓΓ. Ν. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΥ

Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 9ης Αὐγ. μέχρι τῆς 9ης Σεπτεμβρίου 1965 μετέβην πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης, κατόπιν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 51564/1965 ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, εἰς τὰ χωρία: *Αἰανή*¹ (πρῶην Κάλλιανη, κάτ. 1312 κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1951), *Κρόκος* (πρῶην Γκόβλιτσα, κάτ. 1847), *Κάτω Κώμη* (πρῶην Κάτω Βάνιτσα, κάτ. 438), *Καισάρεια*² (κάτ. 858), *Μηλέα*³

¹ Περὶ τοῦ χωρίου βλ. Ἀντων. Μηλιαράκη, Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν Ἐmile Isabert, ἐν Ἀθήναις 1878, σ. 115 καὶ Ἰω. Κ. Βασιλαβέλλη, Ἀρματολοί καὶ Κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 21.

² Βλ. Ἀντων. Κεραμοπούλλου, Ἀρχαῖον μεταλλεῖον ἐν Βλάστῃ τῆς Δυτ. Μακεδονίας, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 6 (1931), σ. 84 καὶ Ἀντων. Μηλιαράκη, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 116.

³ Ἀπὸ τὴν περιοχὴν ταύτην δὲν ὑπάρχει ἐτέρα συλλογὴ εἰς τὸ Κέντρον Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, πλὴν τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2461 ἐξ 151 σελίδων χειρογράφου ἐκ συλλογῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Γεωργ. Γιαννάκη.

(πρώην Μηλωτίνη, κάτ. 223) και τὸ χωρίον *Κτένιον*¹ (κάτ. 243), κείμενα νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως Κοζάνης.

Ἡ ἐρευνηθεῖσα περιοχή, περικλειομένη ἀπὸ Ἄ. ὑπὸ τοῦ Ἀλιάκμονος, ἀπὸ Δ. τοῦ ὄρους Μπούρινον, ἀπὸ Β. ὑπὸ τοῦ Γράμμου καὶ ἀπὸ Ν. ὑπὸ τῶν Χασίων ὄρέων καὶ τῶν Καβουνίων, καταφύτων ἐξ ἐλάτων, δρυῶν, πρίνων καὶ ἄλλων δένδρων, εἶναι ὄρεινή, μὲ ὄροπέδια καὶ μικρὰς κοιλάδας εἰς τινα σημεῖα. Εἰς μεγάλην ἔκτασιν τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονον καὶ ἄνυδρον, προσφερόμενον μόνον πρὸς συντήρησιν κτηνοτροφίας.

Ἡ συλλεχθεῖσα λαογραφικὴ ὕλη, ἢ τε καταγραφεῖσα καὶ ἢ ἠχογραφεθεῖσα, κατετέθη εἰς χειρόγραφον ἐκ σελ. 526 σχήματος 8ου μεγ., ὑπ' αὐτῆς ἀριθμ. 2959 καὶ ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου ἢ μουσικῆ 98 δημοδῶν ἑσμάτων, εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεύνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.

Εἰς τὴν καταγραφεῖσαν ὕλην περιλαμβάνονται: 120 παραδόσεις, 7 παραμύθια καὶ εὐτράπελοι διηγήσεις, 9 παροιμῖαι, πληροφορίαι περὶ τῆς λαϊκῆς κατοικίας, τοῦ ποιμενικοῦ, γεωργικοῦ καὶ μελισσοκομικοῦ βίου, τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῶν κατοίκων, τοῦ γάμου, τῆς τελευτῆς, τῶν τροφῶν, τῆς ἐνδυμασίας, τῆς λαϊκῆς τέχνης, περὶ τοῦ τοπωνυμικοῦ, διὰ τὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα καὶ ἐπώνυμα, τὰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, τὴν μαντικὴν, τὴν ἀστρολογίαν καὶ μετεωρολογίαν, τὴν λαϊκὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν.

Ἐπὶ τῆς ὕλης ταύτης προβαίνομεν εἰς τινὰς παρατηρήσεις. Ἐκ τῶν δημοδῶν παραδόσεων πολλαὶ ἐντοπιζονται εἰς ἀρχαίους ἐνταῦθα τόπους, εἰς σφζόμενα ἐρεῖπια (χειρ., σ. 295) καὶ ἄλλα μνημεῖα (χειρ., σ. 289, *χωρίον Κτένιον*). Οὕτως εἰς τὸ χωρίον Καισάρεια ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἐκεῖ ἀρχαίων μνημείων παραδίδεται ὅτι εὐρίσκοντο πηλαιότερον τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως Καίσαρος (χειρ., σ. 142-143). «*Στὴν Καισαριὰ ἦταν ὁ βασιλεὺς Καίσαρας καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὴν ἄλλαξαν τὸ ὄνομα. Ἦταν ἐκεῖ καὶ φρούριο. Εἶχαν δυὸ ὑπονόμους καὶ ἡ μὲν γαλαρία κατέβαινε στὸν Ἀλιάκμονα καὶ ἔπαιρνε νερὸ καὶ ἡ ἄλλη ἔβγαινε στὰ «Ἐφτὰ Πλατάνια» [βλ. εἰκ. 1], ὥστε, ἂν ἀνακαλύψουν τὴν μὲν, νὰ πάρουν νερὸ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὅταν ἀνακάλυπταν οἱ ἐχθροί, οἱ κλέφτες, τὴν μὲν γαλαρία, κατέβαινε ὁ κόσμος ἀπὸ τὴν ἄλλη γαλαρία καὶ τραβοῦσε νερὸ γιὰ νὰ ἔχουν νὰ πίνουν».*

¹ Περὶ τῆς κατὰ τὸ 1649 καταστροφῆς τοῦ χωρίου ὑπὸ Ἀλβανῶν καὶ τῆς μετοικήσεως τῶν κατοίκων βλ. *Παναγ. Ν. Διούφη*, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, ἐν Ἀθήναις 1924, σ. 45. Περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς ἑλληνικότητος τοῦ χωρίου ὡς καὶ τῶν ἐτέρων χωρίων τῆς ἐρευνηθείσης περιοχῆς σὺν τοῖς ἄλλοις βλ. *Ἀντων. Μηλιαράκη*, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 116 καὶ *Μιχ. Ἀθ. Καλλινδέρη*, Αἰ συντεχνία τῆς Κοζάνης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1958, σ. 4.

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων παραθέτομεν τὴν κατωτέρω ἐκ τοῦ χωρίου Αἰανὴ (χειρ. σ. 40-41): «*Όταν ἔκαναν τὴν ἐπίθρσι οἱ Τοῦρκοι κατὰ τῆς Πόλης, ἐκείνη τὴν ὥρα ἕνας καλόγηρος τηγάνιζε ψάρια. Τότε ὁ καλόγηρος εἶπε, ὅτι, ὅταν τὰ ψάρια θὰ ζωντανέφουν καὶ θὰ βροῦν μέσα ἀπὸ τὸ τηγάνι, τότε θὰ μποῦν στὴν Ἁγιά Σοφιά οἱ Τοῦρκοι. Ἐκεῖ ποὺ ἔφελναν, στὴ μέση τῆς λειτουργίας καὶ ὅταν ἦσαν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἁγιά Σοφιά οἱ Τοῦρκοι, ἔκλεισαν οἱ πόρτες καὶ ἔσταμάτησε ἡ λειτουργία στὴ μέση καὶ εἶναι ὅλοι μαρμαρωμένοι. Θὰ ἀνοίξη ἡ Ἐκκλησία καὶ θὰ συνεχισθῇ ἡ λειτουργία, ὅταν θὰ πάη ὁ Ἕλληνας Βασιλιάς ἐξαδάκτυλος καὶ θὰ τὸν λένε Κωνσταντῖνον». Πρόκειται περὶ παραδόσεως γνωστῆς καὶ ἐξ ἄλλων τόπων¹.*

Σχετικὴ πρὸς τὸ ξύλον ἐκ τοῦ ὁποίου κατεσκευάσαν οἱ Ἑβραῖοι τὸν Σταυρὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐμαρτύρησεν ὁ Κύριος, εἶναι ἡ διήγησις (χειρ., σ. 116-117): «*Όταν κίζαν τὴν Ἁγιά Σοφιά δὲν μπορούσαν νὰ βροῦν ξύλα νὰ τὴν σκεπάσουν. Λέει ὁ Βασιλιάς Κωνσταντῖνος «για φέριτε αὐτὸ τὸ ξύλο νὰ τὸ βάλτε ἐπάνου». Τὸ βάζουν, δὲν ἔφτανε. Ὅταν τὸ βάζαν κάτω, ἦταν μεγάλο. Τότε θύμωσε ὁ Βασιλιάς καὶ ἀντὶς νὰ πῆ «πάρτε τὸ τρισκατάρατο», εἶπε «πάρτε το τὸ τρισευλογημένο». Τὸ ἔπεταξαν σὲ μιὰ ἄκρα καὶ ἔπῃραν ἄλλα καὶ ἔσκεπασαν. Κατόπιν μετ' ἐκεῖνο τὸ ξύλο τὸ ἔπῃραν οἱ Ἑβραῖοι καὶ ἔκαμαν τὸν Σταυρὸν καὶ ἐκρέμασαν τὸν Χριστόν». Περὶ τῆς εὐρέσεως² τοῦ Σταυροῦ ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος παράδοσις (χειρ., σ. 54), γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων τόπων. «*Τὸν Σταυρὸν οἱ Ἑβραῖοι τὸν παράχωσαν. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν μπορούσαν νὰ τὸν βροῦν. Ἐκεῖ φύτρωσε ὁ βασιλικὸς, οἱ Ἑβραῖοι τὸν ἔκοβαν κάθε μέρα, μὰ αὐτὸς ξαναγίνεταν. Ἡ Ἁγία Ἐλένη εἶδε στὸν ὕπνο της, ὅτι καὶ ποὺ εἶναι ἕνα φυτὸ καὶ μυρίζει, εἶναι ὁ Σταυρός. Καὶ ἐκεῖ τὸν βρῆκε ἡ Ἁγία Ἐλένη».**

Τρεῖς παραδόσεις ἀναφέρονται εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον³ (χειρ., σ. 40,202

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτων, Παραδόσεις, τόμ. Β' (1904), σ. 658, ἀρ. 33. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ἁγία Σοφία ἐν ταῖς παραδόσεσι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Παρθενών, τόμ. Γ' (1873), σ. 2-4 καὶ Δημ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, Λαογραφία 19 (1960 - 61), σ. 10-11, 39-43.

² Περὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 23-26, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

³ Περὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Ἀθῆναι 1953, σ. 385-419 ἐνθα καὶ ἐκτενὴς βιβλιογραφία. Ἔτι βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδην εἰς Μακεδονικά, τόμ. Β' (1941-1952), σελ. 692-696. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος στὴ Ρουμανικὴ λαογραφία, Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ, τόμ. 32 (1966), σ. 11-21 καὶ Κ. Μαρίνην εἰς τὸ περιοδ. Ἡώς, ἔτ. 8 (1965), ἀρ. 88, σ. 49 - 50.

καὶ 203). Αὐταὶ ἀκολουθοῦν εἰς τὴν κεντρικὴν τῶν ιδεῶν τὴν διήγησιν τοῦ Ψευδο-Καλλισθένους,¹ καθ' ἣν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ὑπῆρξε νόθον τέκνον τοῦ Φιλίππου.

Ἐπὶ Τουρκίας [=τουρκοκρατίας] μὲν ἔλεγον, διὸ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος δὲν ἦταν παιδί τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ ἦταν μπάσταρδος. Ὅταν ἔφυγε ὁ Φίλιππος καὶ πῆγαινε κάποτε σὸν πόλεμο, ὁ μπαμπᾶς [δηλ. ὁ Φίλιππος] εἶπε τῆς μάνας του «θέλω νὰ σὲ βροῦ μὲ παιδί». Τότε ἓνας Μάγος παρουσιάσθηκε σὰν Ἄγγελος σὸ κρεββάτι τῆς γυναικας καὶ ἐκεῖ ἔγινε τὸ παιδί. Ἐγεννήθηκε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Ὁ μάγος αὐτὸς ἦταν σὰν δάσκαλος σὸ παιδί αὐτό. Γιὰ νὰ τὸν μάθῃ ὁ δάσκαλος τὴν μαγικήν, τὸν ἀνέβασε σ' ἓνα πύργο. Ἐκεῖ τὸν καθωδηγοῦσε καὶ τοῦ λέει ὁ μάγος: «Τὸ τέλος μου θὰ εἶναι ἀπὸ τὸ παιδί μου». Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος γιὰ νὰ τὸν διαφεύσῃ, τοῦ λέει: «Τώρα θὰ σὲ σκοτώσω ἀμέσως ἐγώ». Τὸν ἔσπρωξε νὰ πέσῃ καὶ πρὶν πέσῃ, ὁ μάγος τοῦ λέει: «Ἐσὸν εἶσαι τὸ παιδί μου». Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ διήγησις αὕτη διεδόθη εἰς τὸν λαὸν ἐκ τοῦ μυθιστορήματος καὶ ἐπομένως ὅτι εἶναι νεωτέρα.

Αἱ Νεραΐδες πιστεύεται ὅπως καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ὅτι παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν ὠραιοτάτων ὑψηλῶν καὶ εὐσώμων νεανίδων² (χειρ., σ. 351-352) κατὰ τὴν νύκτα ἢ κατὰ τὴν μεσημβριανὴν πλησίον βράχων ἀποτόμων, πυκνῶν συστάδων δένδρων καὶ πηγῶν, φρεάτων, ποταμῶν ἢ καὶ σπηλαίων, ἔνθα ἀσχολοῦνται εἰς τὴν πλύσιν, εἶτα δὲ χορεύουν³. Εἰς τὸ χωρίον Μηλιά (χειρ. σ. 351-352) ὅπου «εἶναι ἓνα βαθὺ ποτάμι, ὑπάρχει ἓνας τεράστιος βράχος, πὸν φαίνεται ἀκόμη σήμερα [βλ. χειρ. σ. 513, εἰκ. 30]. Ἐκεῖ ὅποιος θὰ πάῃ βράδου, ἀκούει τὶς κοκκινωμαλλοῦσες, πὸν βγαίνουν, τραγουδοῦν καὶ πλένουν τὰ ροῦχα τους. Αὐτὲς κρατᾶνε τὸ βράχο, πὸν στέκεται ἀπὸ μὴν ἄκρη». Αὐταὶ δύνανται πολλάκις νὰ εἰσχωροῦν καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν κατὰ τὴν νύκτα μέχρι τοῦ μεσονυκτίου παρεμποδίζουσαι τὰς ἐργασίας, ἐξαφανίζονται δὲ μὲ τὸ λάλημα τοῦ πετεινοῦ. «Μέσα στὰ σπίτια τοῦ παπᾶ ἔβγαινε ἡ σαϊάδα... ἔπινε νερὸ ἀπὸ τ' ἀγγεῖα» (χειρ., σ. 91). *Σαγιάδες λέγονται οἱ Νεραΐδες. Ἦταν ἡ πόρτα σφαιλισμένη καὶ ἐμπῆκε τὸ στοιχεῖο καὶ ἕκαστος

¹ Βλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ Λαογραφικά, Λαογρ. 18 (1959), σ. 233-234. Τοῦ ἴδιου, Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 49.

² Πρβλ. Γ. Λουκά, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις τῶν ἐν τῷ βίῳ τῶν νεωτέρων Κυπρίων μνημείων τῶν Ἀρχαίων. Ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 8' καὶ Ἰω. Μιχαήλ, Μακεδονικά, ἤτοι νεώτερα ἑλληνικά ἤθη ἐν Μακεδονίᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀρχαῖα ὑπὸ —. Ἐν Ἐρμούπολει Σύρου 1879, σ. 28.

³ Πρβλ. Γ. Χ. Παπαχαλαράμπος, Ἔθιμα, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῶν Κυπρίων, Κυπριακαὶ Σπουδαί, τόμ. Γ' (1939), σ. 16. Πρβλ. Δημ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα Λαογραφικά Μακεδονίας, Λαογρ. 6 (1917), σ. 113.

στο τζάκι. Μόλις ἄλλησαν τ' ἀρνίθια ἄφαντο. Εὕρισκες τὰ παπούτσια ἀνακατωμένα καὶ ἔπαιρνε τὰ κορδόνια. Οἱ Νεράϊδες κοκκινομαλλοῦσες. Στὸ «Καλόγηρο», πὸν εἶναι βακούφικο πηγάδι, ἕνας σιῆ γειτονιά βρῆκε τὸ κορίτσι καὶ τὸ πῆρε καὶ τὸ ἔβαλε στὸ τζάκι. Ἦταν μικρὸ καὶ τὸ γύμναζαν οἱ ἄλλες κοκκινομαλλοῦσες. Ἐλάλησαν τ' ἀρνίθια καὶ δὲν ἔφηνγε. Μόλις ἄλλησαν τρίτη φορά, τότε ἔφηνγε ἀπὸ τὸ μπουχάρι» (χειρ., σ. 35-36). Αἱ Νεράϊδες ὡς δαιμονικά ὄντα τῆς περιοχῆς παρουσιάζονται μὲ ὅμοια χαρακτηριστικά ὡς καὶ εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους.

Τὰ στοιχεῖα παρουσιάζονται εἰς πλείστους τόπους, μάλιστα δὲ εἰς ἀπομεμονωμένους, ἤτοι εἰς σπήλαια, παλαιὰς οἰκίας, λάκκους, ὑπὸ διαφόρους μορφὰς (χειρ., σ. 105, 108-109, 111, 191) καὶ δὴ ὑπὸ μορφὴν ζώων, ὡς π.χ. προβάτου (χ/φρον, σ. 216), ὄνου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀνθρώπου.

Τὰ στοιχεῖα δύνανται νὰ ἐπιφέρουν βλάβην εἰς τὸν ἄνθρωπον προσπαθοῦν δὲ νὰ τὸν ἐμποδίσουν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν του (χειρ. σ. 25-26, 81, 85, 110-111). Πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν δαιμονικῶν ὄντων τούτων γίνεται χρῆσις τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ (χειρ., σ. 82) ἢ ζητεῖται ἡ βοήθεια μάγαν. «Λοιπὸν ἐπαίρναμε μιὰ κουλούρα, τὴν ψήγαμε σιῆ σιάχτη, τὴν πηγαίναμε σὲ κάτι ἀνθρώπους πὸν ἔγραφαν ἐπάνω. Τὰ γράμματα δὲν μποροῦσε νὰ διαβάση κανεὶς. Στὸν Κρόκο ὑπῆρχε ἕνας παπᾶς, πὸν τὰ ἔγραφε αὐτά, ἀλλὰ τὴν πέρασε» (χειρ., σ. 82). Εἰς τὴν Ροδιανὴν ἐπάνω εἰς τὴν κουλούραν αὐτὴν ἤλειφαν μέλι καὶ τὴν ἔρριπτον εἰς σταυροδρόμι¹ (χειρ., σ. 25-26).

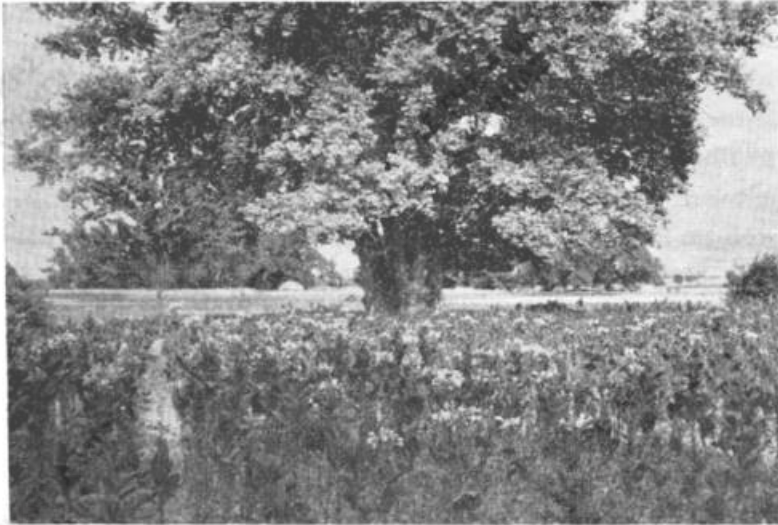
Τὸ στοιχεῖο δύνανται νὰ διαμένῃ ἐπίσης καὶ εἰς δένδρα, τὰ ὅποια οὕτω θεωροῦνται ὡς στοιχειωμένα², ἀποφεύγεται δὲ ἡ κοπή των, διότι ὁ ἀποτολμῶν τοῦτο πιστεύεται ὅτι θὰ τιμωρηθῆ (χειρ. σ. 74-75) ὑπὸ τῆς ἐνοικούσης εἰς αὐτὸ ψυχῆς (χειρ., σ. 147). Μεταξὺ Κάτω Κώμης καὶ Αἰανῆς ὑπάρχει ἡ τοποθεσία «Ἐφτά Πλατάνια» (βλ. εἰκ. 1), ἡ ὁποία ἔχει λάβει τὸ ὄνομα ἐκ τῶν ἐκεῖ πλατάνου ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὴν ρίζαν ἐκφύονται ἑπτὰ κλῶνοι, θεωρούμενοι ὡς ἀνεξάρτητα δένδρα.

Κάποτε «ἕνας ἀπὸ τὴν Αἰανὴ ἔκοψε ἕνα πλατάνι ἀπὸ τὰ ἑφτά [σήμερον

¹ Ἐκ Δυτ. Μακεδονίας βλ. Δημ. Λουκοπούλου, ἔνθ' ἄν. Λαογρ. 6 (1917), σ. 113.

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ μυθολογία, τόμ. Α' (1871), σ. 130. Ἔτι Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Γλωσσικαὶ καὶ λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ Κωνσταντίνου Διοικητοῦ, τόμος εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθήναι 1960, σ. 158-159, ἐνθα σχετικῆ ἐκ Σεργῶν παραδόσις, βλ. καὶ ἐν σ. 164. Παραπομπὰς εἰς ἀρχαίους συγγραφεῖς βλ. εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β' (1904), σ. 917. Πρβλ. καὶ ΚΕΕΛ (=Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας) ἀρ. χειρ. 2076, σ. 168-169 (συλλ. Λουκᾶ Ἰ. Καλησπέρη, Κάμπος Χίου, 1952).

υπάρχουν τὰ ἕξ καὶ εἶναι ἐμφανὲς τὸ κόψιμον τοῦ ἐβδόμου] καὶ τὸ ᾠόρωσε στὸν ἀραμπά. Κατόπιν, ἀφοῦ ᾠήγε πὺ πέρα, ᾠόφησαν τὰ βόδια»¹ (χειρ., σ. 143). Τὰ δένδρα γενικώτερον θεωροῦνται ὡς ἱερά «τὰ δένδρα δὲν τὰ κόβουμε, εἶναι ἱερά, τὰ ἀφίνουμε νὰ ζοῦνε χρόνια... Ὅταν τὰ δέντρα γεράσουν καὶ πέσουν κάτω, πάλι δὲν τὰ βάζουμε στὴ φωτιά γιατί πρέπει νὰ μένουν...» (χειρ., σ. 157 - 158). Πολλάκις τι-

Εἰκ. 1. «Τὰ Ἑφτά Πλατάνια».

μαροῦνται² οἱ κάτοικοι, οἱ ὁποῖοι μεταφέρουν τεμάχια ἀπὸ τὰ δένδρα αὐτὰ εἰς τὴν οἰκίαν³ των διὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν ὡς καυσόξυλα ἢ τὰ φύλλα των ὡς τροφήν τῶν ζώων των (χειρ., σ. 147).

¹ Πρβλ. ἐκ Κύπρου *Δουίζον Φιλίππου*, Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς καὶ αἱ κυπριακαὶ θρησκευτικαὶ παραδόσεις. Κυπρ. Σπουδαί, τόμ. Η' (1944) σ. 2, ἐνθα «εἰς τὰ Πολεμίδια πλησίον τοῦ παρεκκλησίου τῆς Παναγίας τοῦ Καρμουῦ ὑπάρχει ἱερά σχινιά, τῆς ὁποίας Τοῦρκος ξυλοκόπος δοκιμάσας νὰ κόψῃ τοὺς κλάδους, ὕστερα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρας... ἀπέθανε». Διὸ καὶ εἰς πολλὰ μέρη οἱ ὑλοτόμοι ἐκρίζουντες στοιχειωμένα δένδρα ἐλάμβανον διάφορα προστατευτικὰ μαγικά μέτρα κατὰ τῆς βλαπτικῆς ἐπηρεείας τοῦ πιστευομένου ὡς ἐνοικοῦντος ἐν τῷ δένδρῳ στοιχειοῦ (βλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, Νεοελληνικὴ μυθολογία, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 129 - 130. *Τοῦ αὐτοῦ*, Παραδόσεις, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 917-918).

² Πρβλ. παρόντος χειρ. σ. 25 «Μιά φορὰ ἕνας Τοῦρκος ἔκοψε ἕνα δένδρο ἀπὸ τὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Τότε τὸ δένδρο τὸν ἔκλεισε μέσα. Τότε ὁ Τοῦρκος ἔταξε ἕνα τενεκέ λάδι. Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος δὲν τὸν ἄφινε. Τότε ὁ Τοῦρκος ἔταξε μιὰ ἀγελάδα καὶ ἕνα μοσχάρι καὶ μετὰ τὸν ἀπελευθέρωσε».

³ Πρβλ. παρὰ *Θεοφράστ.* III, X, 3 τὴν ἀρχαίαν δοξασίαν διὰ τὸ δένδρον ὄστρῶα «οὐκ ἐπιτήδειον εἰς οἰκίαν εἰσφέρειν» δυσθανατῶν γὰρ φασι καὶ δυστοκεῖν οἷς ἂν ἦ».

Πιστεύεται ακόμη, ὅτι τὸ στοιχειὸ τοῦ δένδρου προφυλάσσει¹ ἐνίοτε τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰ ἄλλα στοιχεῖα καὶ τὰ φαντάσματα. Ἐκ τούτου οἱ διαβαίνοντες ἀπὸ βουνὰ κρατοῦν ἐπάνω των τεμάχιον τοῦ δένδρου τούτου (χειρ., σ. 150).

Ἱερὰ ἐπίσης καθίστανται δένδρα εἰς τὸν κορμὸν τῶν ὁποίων ἐγκλείει ὁ ἱερεὺς «ὑψωμα» (=πρόσφορον ἐκ τῆς λειτουργίας). Ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Κάτω Κώμη ὑπάρχει μία «ὑψωμένη γκροτσιὰ» (ἀγριαχλαδιά, πολὺ ὑψηλὸν δένδρον). Κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, ἤτοι πρὸ τοῦ 1912, ἐτοποθετεῖτο εἰς τὴν «γκροτσιὰν» αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἱερέως ὑψωμα, ἢ ὁποῖα ἀπετέλει οὕτω τὸ σύνορον τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου, ὥστε, ὅταν βρέχη ἢ πίπτῃ χάλαζα, νὰ φεύγῃ τὸ κακὸν πρὸς τὰ πέρα. «Πέφτουν οἱ κλώνοι, σαπίζουν καὶ δὲν πηγαίνει κανεὶς νὰ τοὺς πάρῃ. Δὲν τὴν ἔχουν κλαρίσει ποτέ. Ἐνα κλωνάρι κάποτε ἔπεσε ἀπὸ κεραυνὸ δ' ἐνὸς νοικοκύρη τὸ κεφάλι. Ἡ γυναῖκα του, ποὺ εἶχε γεννήσει ἑκείνες τὶς ἡμέρες καὶ εἶχε κάμει ἕνα ἀγοράκι καὶ ἀφοῦ πῆρε αὐτὸς τὸ κλωνάρι στὸ σπίτι του καὶ διὰ βάρφισε τὸ παιδί του, σὶὰ βαφτίσια ἔκοψε ἀπὸ αὐτὸ τὸ κλωνάρι καὶ ἄναψε φωτιά καὶ ἔκαμε τὰ φαγητά. Τὸ παιδί ἀπὸ λίγες μέρες ἀρρώστησε καὶ ἔτρεξε ὁ πατέρας του στοὺς γιαιτροὺς καὶ δὲν μπόρεσε νὰ βρῇ πουθενὰ ἀρρώστια. Τὸ «ὑψωμα» αὐτὸ τὸ ἔχουν κάμει μὲ μιὰ ἀρίδα καὶ τὸ ἴβαλαν μέσα» (χειρ., σ. 119 - 120). Πρὸκειται περὶ ἀρχαίας δοξασίας, ἢ ὁποῖα ἀπαντᾶται καὶ εἰς ἄλλους τόπους².

Ἐκ τῶν παραδόσεων περὶ ἀνεγέρσεως ἐκκλησιῶν ἀναφέρομεν τὴν περὶ τῆς Μονῆς τῆς Ζάβορδας ἢ Ζάμπορδας, ἐνθα καὶ ἡ σκῆπη τοῦ Ὁσίου Νικάνωρος³ (1491-1549). «Ἐνας κνηγὸς μέσα στὸν κάμπο... ἄκουσε ἕνα ζαγαράκι κρῖτσι - κρῖτσι. Ἐπῆγε καὶ βρῆκε μιὰ εἰκόνα καὶ ἔτσι ἔφτιαξε αὐτὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἶχε κάτω στὸ χῶμα νὰ κατεβαίνει κανεὶς ἐξ σκαλιά» (χειρ., σ. 146). Ἡ ἐν λόγῳ Μονή, προσοιτὴ παλαιότερον διὰ στενωποῦ, κεῖται παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀλιάκμονος Ν.Δ. ἀποκρήνου κλιτύος τοῦ Καλλιστράτου ὄρους,⁴ νοτίως τῆς πόλεως

¹ Πρβλ. Δημ. Λουκοπούλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία, ἐν Ἀθήναις 1940, σ. 212-213 ἐνθα σχετικὴ περὶ τοῦ «πάλιουρα» παράδοσις.

² Βλ. Δημ. Πετροπούλου, Τοῦ δένδρου ἢ ψυχῆ, περιοδ. Πάν, τευχ. 234-235 (1954), σ. 30-31. Εἰς Κύπρον ἱερὰ δένδρα δρυῶν εἶναι ἀκόμη εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ὄρους Τρόδος, τόπον προσκυνήματος διὰ τοὺς χριστιανούς». (βλ. περιοδ. Κυπριακὰ Χρονικά, ἔτ. Β' (1924), σ. 88. Ἐπίσης πρβλ. Κυπρ. Χρονικά, ἔτ. ΙΑ' (1935), σ. 280).

³ Βλ. Γ. Οἰκονόμου, Οἱ Ἅγιοι τῆς Ἡπείρου, Ἰωάννινα 1955, σ. 118-121. Γ. Θ. Λυριτζῆ, Ὁ ὅσιος Νικάνωρ καὶ τὸ μοναστήρι του, Κοζάνη 1962, σ. 1-16 καὶ Διονυσίου Σεργίου καὶ Κοζάνης, Ὁ ὅσιος Νικάνωρ, ἐφημ. Κοζάνης «Ἐθνος», 6 Αὐγ. 1961.

⁴ Βλ. Χρ. Μ. Ἐνσιελίδου, Ἡ Πίνδος καὶ τὰ χωριά της, Ἀθήναι [1951], σ. 73.

Κοζάνης. Ἐγγὺς τῆς Μονῆς εὐρίσκεται ἡ σκήτη¹ τοῦ Ὁσίου Νικάνορος, κειμένη ἐν μέσῳ ἀποτόμου κρημνοῦ. Σχετικὴ πρὸς τὴν θέσιν ταύτην εἶναι καὶ ἡ κατωτέρω παράδοσις περὶ τῆς κτίσεως αὐτῆς. «Ὅταν κίτταν τὸ ἀσκηταριὸ τοῦ Ἁγίου Νικάνορα ἔδειξε θαῦμα. Τὸ μάρμαρο [βράχος] εἶναι κοφτὸ καὶ ἀπὸ κάτου τὸ ποτάμι. Φοβότανε ὁ μαστορας ν' ἀνέβη ἐπάνω. Τότε τὸν μαστορα τὸν ἔσπρωξε ὁ Ἅγιος Νικάνορας καὶ ἔπεσε στὸ ποτάμι καὶ ἐστάθηκε ὄρθιος» (χειρ., σ. 154). Εἰς τὴν Μονὴν ταύτην, ἀφιερωμένην εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος (6ην Αὐγ.), φυλάσσεται ἡ κάρα τοῦ Ὁσίου Νικάνορος, τὴν ὁποίαν πολλακίς οἱ περιουκοῦντες «τὴν βγάζουν» (ἐνν. εἰς λιτανεῖαν) εἰς κρισίμους στιγμάς, ὡς εἰς ἀσθενείας, ἰδίᾳ ἐπιδημικᾶς². Ὁ ὄσιος Νικάνωρ, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη θὰ εἶχεν ὑπερβῆ τὰ ὄρια τῆς περιφερείας ταύτης, συνεδέθη ἀργότερον ὑπὸ τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν ὄσιον Διονύσιον, ἰδρυτὴν τῆς ὁμωνύμου μονῆς εἰς τὸν Ὀλυμπον³. Οὕτω κατὰ τὴν λαϊκὴν διήγησιν: «Ὁ Ἅγιος Διονύσιος πὸν ἔφυγε καὶ ἐχώρισε ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικάνορα ἔπιασε μιὰ ἀρκούδα ἄγρια καὶ τῆς ἔβαλε σαμάρι καὶ ἐκουβάλησε τὶς πέτρες ὅλες καὶ ἔκαμε τὸ μοναστήρι του στὸν Ὀλυμπο. Τὴν ἔπιασε γιατί εἶχε ἀνώτερη δύναμη. Μετά, δὴν ἴκαναν τὴν σκεπή, πῆραν οἱ μαστόροι νὰ βάλουν ἐπάνω τὶς γριδιές καὶ ἦταν κοντά, δηλαδὴ δὲν ἔφθαναν στὰ μέτρα. Μετὰ τοὺς εἶπε ὁ Ἅγιος καὶ ἔπιασαν τὶς τράβηξαν καὶ ἐμεγάλωσαν καὶ ἔτσι ἔγινε ἡ στέγη. Ἐπέρασε ἓνας ἀπὸ τὸ χωριὸ μας καὶ φαίνονται ἔτσι οἱ γριδιές σὰν νὰ πάρης ἓνα λάστιχο καὶ νὰ τὸ τεντώσης» (χειρ., σ. 155 - 156).

Οἱ ὄσιοι οὗτοι, Νικάνωρ καὶ Διονύσιος, εὐρισκόμενοι οὕτως εἰς πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν, συνετέλεσαν⁴ εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου τῶν κατοίκων ὡς πραγματικοὶ ἔθναπόστολοι καὶ πρόδρομοι τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ⁵ (18ος αἰὼν) (χειρ., σ. 186), διδάξαντες κατ' ἀρχὰς καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν καὶ ἰδρύναντες περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου των τὰ ἀναφερθέντα ἀσκηταριά.

Ἀξιόλογοι εἶναι ἐνταῦθα ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τοῦ λαοῦ αἱ λατρευτικαὶ τιμαὶ πρὸς τοὺς: Ἅγιον Χαράλαμπον (10 Φεβρ.), Ἅγιον Τρύφωνα (1 Φεβρ.) Ἅγιον Μηνᾶν, Ἅγιον Γεώργιον (23 Ἀπριλ.), Ἅγιον Κωνσταντῖνον, Ἅγιον

¹ Βλ. Ν. Π. Δελιαλῆ, Ἡ διαθήκη τοῦ ὁσίου Νικάνορος τοῦ Θεσσαλονικέως, Μακεδονικά, τόμ. Δ' (1955-1960), σ. 418 (σημειώσεις).

² Ὁ Ἅγιος Νικάνωρ θεραπεύει τὰ ζῶα βλ. Λουίζας Σινδῖκα - Λαούδα, Μία εἰκόνα τοῦ Ὁσίου Νικάνορος, Μακεδονικά, τόμ. Δ' (1955-1960), σ. 427-428.

³ Βλ. Ἀντωνίου Μηλιαράκη, ἐνθ. ἀν., σ. 81 καὶ Γενναδίου μητροπ. Θεσσαλονίκης, Ἡ ἱερὰ καὶ σταυροπηγιακὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ ἐν Ὀλύμπῳ. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1917, σ. 44.

⁴ Βλ. Ἀποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, Β', Θεσσαλονίκη 1964, σ. 197-200.

⁵ Περὶ τούτου βλ. σχετικὰς παραδόσεις χειρόγρ. ἀρ. 3027, σελ. 238-239 καὶ 383.

Ἄθανάσιον, Ἅγιον Δημήτριον (χειρ., σ. 210) ὡς προστάτας τῶν κατοίκων καὶ τῶν ζώων των ἀπὸ ἀσθενείας. Τοσαύτη δ' εἶναι ἢ πίστις εἰς τὴν θαυματουργὸν πρὸς ἴασιν δύναμιν αὐτῶν, ὥστε παραμελοῦντες ἐν ἀσθενείαις τὴν προσφυγὴν εἰς ἰατρούς, φέρουν τοὺς πάσχοντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπ' ὄνοματι ἑνὸς τῶν ἁγίων τούτων, οἵτινες διαμένουν ἐνταῦθα (ἐγκοιμήσεις)¹ καθ' ὅλην τὴν νύκτα πρὸς θεραπείαν (χειρ., σ. 122).

Ὁ Ἅγιος Τρύφων τιμᾶται ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς προστάτης τῶν ἀμπέλων, αἱ ὁποῖαι καὶ ραντίζονται κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ του δι' ἁγιασμοῦ (χειρ., σ. 46, 165-166 καὶ 209). Ὁ Ἅγιος Μηνᾶς τιμᾶται ὡς προστάτης τῶν ποιμνίων ἀπὸ τὸν λύκον ὡς καὶ ὁ Ἅγιος Μάμας² (χειρ., σ. 35), οἱ δ' Ἅγιοι Νικάνωρ καὶ Δημήτριος εἶναι προστάται τῶν ἵππων (χειρ., σ. 63).

Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἑορτάζεται καὶ ἐνταῦθα ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν ποιμένων³. Οὗτοι σμίγουν τὴν ἡμέραν ταύτην τὰ ποιμνία των, ἀφοῦ διανείμουν δωρεὰν γάλα καὶ κρέας εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους, τελουμένης εἴτα λαμπρᾶς πανηγύρεως μὲ κοινὴν συνεστίασιν εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου, ὅπου ψήνονται ἀμνοί, θυσιάζεται δὲ καὶ ὁ καλύτερος κριὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου καὶ διὰ λογαριασμόν τῆς Ἐκκλησίας (χειρ., σ. 346-347). Κοινὴ συνεστίασις λαμβάνει χώραν καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς (26 Ἰουλ.) (χειρ., σ. 206).

Τὸ ψυχροσάββατον τῆς Πεντηκοστῆς πιστεύεται ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν ἐπιστρέφουν εἰς τοὺς τάφους⁴ (χειρ., σ. 223-224). «*Τῆς Πεντηκοστῆς ἑορταζομένη στήν ἐκκλησία, γιὰ νὰ μποῦνε οἱ ψυχὲς στοὺς τάφους. Τὴν Πεντηκοστὴ κάνουν ὅλοι ὑποχρεωτικὰ γαλατόπιτες καὶ τίς πάνε στήν ἐκκλησία στολισμένες μὲ λουλούδια καὶ κερᾶσια. Μόλις τελειώση ἡ λειτουργία, βγαίνουν ἔξω καὶ μοιράζουν κομμάτια ἀπὸ πίτες*» (χειρ., σ. 73-74).

Ὁ πολλαχοῦ τελούμενος ἀγερομὸς τὴν πρώτην Μαρτίου ὑπὸ τῶν παιδῶν, φερόντων ὁμοίωμα χελιδόνος, ἀπαντᾶται καὶ σήμερον εἰς τὸ χωρίον Λιανή. Τὰ

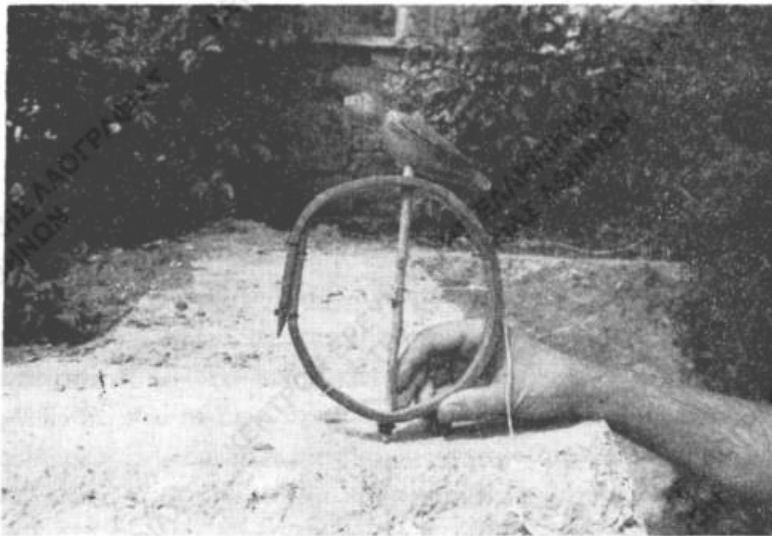
¹ Ἡ συνήθεια αὕτη συνεχίζεται ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος, ὅτε αἱ ἐγκοιμήσεις ἐγίνοντο εἰς Ἀσκληπιεῖα. Βλ. εἰς Handw. d. deutschen Aberggl., IV (1931/32) σ. 694-95 ἐν ἀρθρ. incubation, καὶ B. Schmidt, Das Volksleben der Neugriechen und das hell. Altertum, I (1871) σ. 176.

² Περὶ τοῦ Ἁγίου σὺν τοῖς ἄλλοις βλ. Ἄννης Μαραβᾶ Χατζηνικολάου, Ὁ Ἅγιος Μάμας, Ἀθῆναι 1953, σ. 11 καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. 2 (1929), σ. 209-213.

³ Βλ. γενικώτερον G. K. Spyridakis, Saint Georges dans la vie populaire. Hell. Contemp., 6ème année (1952), Athènes 1952, σ. 18.

⁴ Βλ. γενικώτερον Ν. Γ. Πολίτην, εἰς περ. Ἀνατολ. Ἐπιθεώρησις, ἔτ. Α (1873), φύλλ. Ε', σ. 97-101.

παιδιά συνηθίζουν εκεί να κατασκευάζουν ξύλινον ὁμοίωμα (βλ. εἰκ. 2) τῆς χελιδόνος, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ στολίσουν μὲ ἄνθη, φέρουν εἰς χεῖρας καὶ περιέρονται

Εἰκ. 2. Τὸ ξύλινον ὁμοίωμα τῆς χελιδόνος (Αἰανί)¹.

τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου καθ' ὁμάδας, ἄδοντα τὸ τραγούδι, ὡς κατωτέρω, καὶ λαμβάνοντα διάφορα δῶρα, ἤτοι αὐγά, χρήματα (χειρ., σ. 265), τὰ ὁποῖα κατόπιν διανέμουν μεταξύ των.

*Χελιδόνα ἔρχεται
ἀπὸ τῆ Μάυρη θάλασσα.*

Θάλασσα ἐπέρασε

Πύργον ἐθεμέλιωσε·

ἔκατσε καὶ λάλησε :

Μωρῷ καλὴ νοικοκυρά !

σέβα, ἔβγα στὸ κελάρι

φέρε αὐγά σαρακοσιτά,

καὶ σκοινιά πεντηκοσιτά,

νὰ δέσουμε τὸν Μάρτη μας,

τὸν τσιλιπουρδάκη μας.

Μέσα ἦλιος καὶ χαρά,

ἔξω φύλλοι καὶ ποντικοί.

Σὲ χαρά, καλὴ ἄμερα σας

καὶ χρόνια πολλά. (Χειρ., σ. 174, πρβλ. καὶ ἐν σ. 37).

¹ Πρβλ. περιγραφὴν ὁμοίας κατασκευῆς τῆς χελιδόνος ἐν Πανδῶρα, 11 (1860) σ. 450.

Τὸ ἄσμα τοῦτο, ὡς γνωστόν, συνεχίζεται ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος (Ἀθῆν. Η, 60), ἀπαντᾶται δὲ σήμερον καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος¹.

Ἐκ τῶν ἐθίμων κατὰ τὸν γάμον σημειοῦμεν τὸ περὶ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ γαμβροῦ καταβολῆς εἰς τὴν πενθερὰν πρὸ τῆς στέψεως του μετὰ τῆς κόρης, ἣν ἐπέλεξεν ὁ πατήρ του διὰ σύζυγόν του, χρηματικῆς ποσοῦ (χειρ., σ. 11). Ἡ νύμφη, ἢ ὅποια ἐλαμβάνετο ἄνευ προικός, ἔπρεπε νὰ εἶναι παρθένος. Τοῦτο ἀγγέλλει ὁ γαμβρὸς διὰ τοῦ κάτωθι τρόπου εἰς τὸ χωρίον Αἰανή. «Κάποιος ἀπὸ τὸ χωριὸ μας πῆγε στὸ Χτένι καὶ πῆρε τὴ νύμφη. Δὲν τὴ βρῆκε ἐν τάξει. Τὴν ἄλλη Κυριακὴ πὸν πῆγαν στὰ πιστρόφια, προτοῦ πᾶνε στὰ πιστρόφια, ὄλη τὴ βδομάδα ὁ γαμπρὸς πῆρε ἓνα ποτήρι καὶ κάθε μέρα τὸ τρύπαγε μὲ τὸ μαχαίρι στὸ μπάτο. Τὴν Κυριακὴ πῆγαν οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ σιῆς νύμφης τὸ σπῖνι τὰ πιστρόφια μαζί μὲ τὰ μπρατίμα. Ὅταν βάλαν τὰ ποτήρια πάνω στὸ τραπέζι νὰ φάη ὁ γαμπρὸς, ὁ γαμπρὸς ἔβγαλε τὸ τρύπιο ποτήρι, πὸν εἶχε μαζί του κρυφὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, χωρὶς νὰ τὸν ᾄδῃ κανένα ἄλλο μάτι. Τὸ ἔβαλε μπροστά του στὸ τραπέζι γιὰ δικό του ποτήρι. Ἀφοῦ φάγανε, βάζανε κρασί στὰ ποτήρια. Στὸν γαμπροῦ τὸ ποτήρι βάζουν κρασί καὶ ἔφηνε ἀπὸ τὸν πάτο. Τότε λένε τοῦ γαμπροῦ: «τὸ ποτήρι τρύπιο εἶναι»; Μετὰ λέει ὁ γαμπρὸς: «μήπως αὐτὴ, πὸν μοῦ δώσατε, ἦταν καλά; καὶ αὐτὴ τρύπια ἦταν» καὶ τοῦ δώσανε ἀγελάδα καὶ ἔτσι τὴν κράτησε τὴν νύμφη» (χειρ., σ. 212, 213, 214).

Αἱ παραδόσεις περὶ Μοιρῶν ἀπαντῶνται καὶ ἐνταῦθα μὲ πλατεῖαν διάδοσιν (χειρ., σ. 246, 247, 295). Πιστεύεται, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτι ἔρχονται τὴν τρίτην νύκτα εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ νεογεννήτου διὰ νὰ καθορίσουν τὸ μέλλον του εἰς τὴν ζωὴν. «Στις τρεῖς ἡμέρες πῆγαν οἱ Μοῖρες. Στὸ τζάκι ἔκαιγε τὸ κούτσουρο. Οἱ Μοῖρες εἶπαν, «ὅταν αὐτὸ τὸ κούτσουρο καῖ, θὰ πεθάνῃ αὐτὸ τὸ παιδί». Τότε ἡ μάνα, πὸν ἴ ἀκουσε, σηκώθηκε, τὸ πῆρε τὸ κούτσουρο καὶ τὸ φύλαξε στὸ σεντούκι. Πέθανε ὅμως ἡ μάνα σὲ πολλὰ χρόνια, ἀλλὰ στὴ γυναῖκα τοῦ παιδιοῦ της, πὸν εἶχε τώρα παντρεφτῆ, δὲν εἶπε τίποτα. Ἡ νύμφη τὸ βρῆκε στὸ σεντούκι, τὸ ἔβαλε στὴ φωτιὰ καὶ πέθανε ἀμέσως ὁ ἄντρας της (χειρ., σ. 26-27). Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ παραλλαγῆς τοῦ ἀρχαίου μύθου τοῦ Μελεάγρου, ἐπιβιώσαντος διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως καὶ ἀλλαχοῦ².

Περὶ τῶν ψυχῶν μετὰ θάνατον πιστεύεται ὅτι ὀδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος «αἱ ψυχαὶ πηγαίνουν στὰ τέσ-

¹ Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ἐκθεσις Λαογραφικῆς Ἐρεῦνης εἰς τὸν νομὸν Πέλλης (Μακεδονίας) (29 Ἰουν. - 18 Ἰουλ. 1961). Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΠΓ' - ΙΔ' (1960-61), Ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 377, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

² Βλ. Ἰω. Θ. Κακριδῆ, Τὸ παραμῦθι τοῦ Μελεάγρου, Λαογρ. 10 (1929/32) σ. 487 ἐξ., 579 ἐξ.

σερα θρια, δηλαδή «*Ανατολή, Δύση, Βόρειο και Νοτιὰ*» (χειρ., σ. 224) ἢ κατ' ἄλλην δοξασίαν, ἐξ ἐπιδράσεως ἐκ τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, πλησίον τοῦ Θεοῦ, ἀναλόγως τῶν πράξεών των. «*Υπάρχει ζυγαριὰ στὴ μέση ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἐκεῖ ζυγίζονται οἱ ψυχές. Τὴν ζυγαριὰ κρατᾷ ὁ Μιχαὴλ καὶ αὐτὸς παίρνει τὶς ψυχές. Κάθε ψυχὴ ποὺ εἶναι ἁμαρτωλὴ, φαίνεται στὸ καντάρι*» (χειρ., σ. 218-219).

Σχετικὸν πρὸς τὴν πίστιν ταύτην εἶναι καὶ τὸ καταγραφὲν δίστιχον (χειρ. σ. 218):

«*Ἐκεῖ ζυγίζου¹ν τὶς ἔμορφες καὶ αὐτὲς τὶς μαυρομάτες
ζυγίζου²ν καὶ ἓνα ἔμορφο καὶ ἓνα ροῦσο³ παλληκάρι*»³

Μετὰ τῆς ἠχογραφηθείσης μουσικῆς ὕλης περιλαμβάνονται καὶ 11 μοιρολόγια (βλ. χειρ., σ. 452-466), ἠχογραφηθέντα (βλ. εἰκ. 3), κατὰ τὴν ἐκτέλεσίν των

Εἰκ. 3. Γραῖαι γυναῖκες θρηνοῦσαι παρὰ τὸν τάφον.

ἐπὶ τοῦ τάφου παιδίου, προσφάτως ἀποβιώσαντος. Ἡ ἠχογράφησις αὕτη ἐγένετο χωρὶς νὰ γίνω ἀντιληπτὸς ὑπὸ τῶν θρηνοῦσῶν γυναικῶν. Εἷς τινα ἐκ τῶν μοιρολογίων τούτων παρατηροῦμεν ὅτι ἐκτελοῦνται ταῦτα ὑπὸ γυναικῶν, κατανεμημένων εἰς δύο ἡμιχόρια. Ἡ πενθοῦσα μήτηρ λέγει πρώτη τὸ μοιρολόγιον, ἀκολουθῶς τὸ

¹ Πρβλ. ὅμοιον καὶ ἐκ Λακωνίας: Ν. Γ. Πολίτου, *Νεοελληνικὴ μυθολογία*, Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 420.

² Ξανθό.

³ Περὶ τῆς πίστεως ταύτης βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, *Τὰ κατὰ τὴν τελευτην ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν*. Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδ., τόμ. 20 (1950) σ. 97-98.

ἐπαναλαμβάνουν αἱ λοιπαὶ γυναῖκες, ὅλαι μαζί, μὲ στηθοκοπήματα καὶ κοπετούς. Αὐταί, ὡς δεικνύεται εἰς τὴν παρατιθεμένην εἰκόνα, ἔχουν φέροι εἰς τὸ μνήμα διάφορα φαγώσιμα (πίτταν, λαγγῖτες, φροῦτα), τὰ ὅποια μετὰ τὸ πέρας τοῦ μοιρολογίου διανέμουν μεταξύ των.

Πλὴν τῶν ἐν λόγῳ μοιρολογίων κατεγράφησαν ἔτι καὶ 98 δημώδη ᾄσματα (ἀκριτικά, ἐργατικά, θρησκευτικά, ἱστορικά, τῆς ξενητείας¹ κ. ἄ.), τὰ ὅποια ᾄδονται καὶ σήμερον, ὡς χορευτικά καὶ ἐπιτραπέζια εἰς διαφόρους περιστάσεις. Ἐκ τῶν ᾠσμάτων τούτων² πολλὰ ἀναφέρονται εἰς κλέφτας καὶ ἀρματολούς, ὡς εἰς τὸν Κατσαντώνη (χειρ., σ. 358, 426), τὸν Ὀδυσσεῖα Ἀνδροῦτσον (χειρ., σ. 382 - 383), τὸν Σπανὸν Βαγγέλην (χειρ., σ. 383-384), τὸν Θανάση-Μπουκουβάνον, τὸν Δημό-Μπουκουβάνον³, τὸν Ναούμη Καημακάκην τῆς Φλωρίνης, τὸν Ντελῆ-Δῆμον⁴ κ. ἄ.

R É S U M É

**Rapport de la mission folklorique dans quelques villages
du département de Kozani (Macédoine Occidentale)
du 9 août au 9 sept. 1965**

par Ang. N. Deftéreas.

L'auteur publie les résultats de sa mission folklorique aux villages: Aiani, Krokos, Kato Kómi, Kaissária, Miléa et Kténion du département de Kozani dans la Macédoine Occidentale

Ce matériel a été noté dans un manuscrit de 526 pages in 8°. Il a obtenu en outre et 98 enregistrements de musique populaire et autres sur des bandes de magnétophone.

Après un bref exposé sur la conformation morphologique du lieu et

¹ Πρβλ. Μακεδ. Ἡμερολ. ἔτ. Δ' (1921), σ. 231. ᾄσματα ξενητείας νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας, ἐνθα δημοσιεύεται ᾄσμα, παραλλαγή τοῦ ὁποίου κατεγράφη (βλ. χειρ., σ. 185-186). Ἄδεται καὶ σήμερον κατὰ τὴν 1ην Μαΐου. Ἔτι ἐκ τῆς περιοχῆς Χασιῶν: Δημ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα Λαογραφικὰ Μακεδονίας, Λαογρ. 6 (1917), σ. 119.

² Πρβλ. Ἰω. Κ. Βασδραβέλλη, ἐνθ. ἀν., σ. 23 καὶ Χρ. Μ. Ἐνισλείδου, ἐνθ. ἀν., σ. 113 - 115.

³ Ἄδυσώπητος ἐχθρὸς τῶν Ἀλβανικῶν ὀρδῶν, αἱ ὅποιαί ἐληλάτουν τὴν Ἠπειρον καὶ τὴν περιοχὴν τῶν Ἀγρῶφων.

⁴ Ἀρματολὸς καὶ κλέφτης κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κούρτ Πασᾶ (1740-1784).

des éléments de la vie économique de la région en question, l'auteur commente les légendes collectionnées et plus spécialement, celles qui se rapportent à des faits historiques, à des anciens rites et châteaux-forts; sur la prise de Constantinople par les turcs (1453), sur la construction de l'Église de Ste Sophie à Constantinople et les faits merveilleux qui se sont produits; de la découverte de la Sainte Croix par Ste Hellène, mère de l'Empereur Constantin le Grand; et sur Alexandre le Grand (pp. 249-250). Cette dernière légende à ce qu'il paraît a été répandue au peuple, dans une époque plus récente, du roman de Pseudo-Calisthènes.

D'autres légendes se rapportent à des fées (Néraigdes), à des phanômes, des places (p. 250-253) et des arbres hantés, qui sont dangereux à ceux qui ssaient de les abattre.

Parmi les récits sur l'édification d'églises, il examine celui du couvent de Zavorda, situé sur une place abrupte du mont Kallistràtis au rivage gauche du fleuve Haliàkmon, au sud de la ville de Kozani (pp. 253-254). Dans ce couvent est gardé le crâne du Saint Nicanor. Sur ce Saint qui a vécu aux temps de la domination turque circulent plusieurs légendes concernant sa collaboration avec St. Denis, duquel le couvent se trouve près du mont Olympe. Ces deux Saints qui avaient entre eux une communion spirituelle ont contribué beaucoup à maintenir dans cette province le zèle religieux des habitants, comme des véritables apôtres de la nation en précurseurs du Cosmas l'Aitolos qui a agi dans le même but quelques temps après, dans cette même région.

L'auteur remarque que la foi populaire dans ce lieu ainsi que les manifestations relatives du culte sont semblables à celles des autres départements de la Grèce, comme, p.ex. la célébration de Pâques, le culte de St. Tryphon, protecteur de la vigne, de Ste Barbara, protectrice du peuple contre la petite vérole, de St. Nicànor, protecteur des habitants et de leurs animaux contre les maladies etc.

Au village d'Aiani, on rencontre la coutume du *ter mars* où un groupe d'enfants, tenant une hirondelle en bois qui se roule sur son axe, va de maison en maison en chantant le retour de l'hirondelle, qui annonce le printemps (pp. 255-256). Il s'agit d'une coutume provenant de l'antiquité, mentionnée par Athénaïos (H,60).

Parmi les croyances populaires, il mentionne celles qui sont relatives à la naissance, au mariage et à la mort; de la première il note la croyance

que les fées fixent le destin du nouveau né la troisième nuit de sa naissance et de la mort, la coutume de dire des lamentations funèbres (thrénes) sur la tombe du mort, par les proches parents.

L'auteur a pu enregistrer sur des bandes de magnétophone 11 mirrologues, pendant que de vieilles femmes les disaient sur la recente tombe d'un garçon (phot. no 3 en p. 258).

ΣΤ'

ΕΚΘΕΣΙΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΖΑΚΥΝΘΟΝ
ΑΠΟ 5 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΕΩΣ 3 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1965

ΥΠΟ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΡΑΚΑΣΗ

Κατὰ τὴν ἀποστολὴν μου εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον ἀπὸ τῆς 5 Αὐγούστου μέχρι 3 Σεπτεμβρίου 1965, ἐργασθεῖς, πλὴν τῆς πρωτευούσης, εἰς τὰ χωρία: Κερί, Λιθακιά, Παντοκράτωρ, Μουζάκι, Μαχαιράδο, Μπογιάτο, Ἄγ. Λέοντα, Ἐξωχώρα, Μαριῆς καὶ Ἄνω καὶ Μέσες Βολίμες, ἐπέτυχον τὴν ἠχογράφησιν ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου 320 μελωδιῶν ἀστικῆς λαϊκῆς μουσικῆς, δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὡς καὶ λαϊκῶν χορῶν.

Εἰς τὴν μουσικὴν ὕλην ταύτην ἡ ὁποία κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον ὑπ' ἀρ. εἰσαγ. 12.851-13.169 (ἀρ. ταιν. 938-973), τὰ δὲ κείμενα εἰς χειρόγραφον ὑπ' ἀρ. 2958 περιλαμβάνονται: μοιρολόγια, νανουρίσματα, τραγούδια τοῦ γάμου, ἐρωτικά, παραλογαί, ἀκριτικά, στιχάκια (λιανοτράγουδα) κ.ἄ. Κλέφτικα καθὼς καὶ τὰ καλούμενα τραγούδια τῆς τάβλας εἰς ἐλευθερον ρυθμὸν δὲν ἀπαντῶνται ἐνταῦθα, ὡς ἐπίσης καὶ μελωδία εἰς χρωματικούς τρόπους. Ἄπασαι αἱ ἠχογραφεθεῖσαι μελωδία ἀνήκουν εἰς διατονικὰς κλίμακας καὶ εἰς κανονικούς ρυθμούς.

Εἰς τοὺς γάμους καὶ τὰς πανηγύρεις, ἐπειδὴ ὁ χορὸς συνεχίζεται εἰς περισσότερον χρόνον ἀπὸ τὸν τῆς ἐκτελέσεως ἑνὸς ἕσματος, οἱ τραγουδισταὶ ἄδουν ἐν συνεχείᾳ πρὸς τοῦτο δύο ἢ τρία ἄνευ διακοπῆς: τὰ οὕτως ἠδόμενα τραγούδια ἔχουν συνήθως ὁμοιότητά τινα εἰς τὰ θέματά των. Ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης τὰ ἐν λόγῳ ἕσματα ἤρχισαν σὺν τῷ χρόνῳ νὰ θεωροῦνται ὡς ἓνα τραγούδι. Οὕτως ἡ Σούλα Γιαννούλη ἐκ τοῦ χωρίου Ἄνω Βολίμες ἐτραγουδῆσεν ὡς ἐν ἕσμα τὰ τραγούδια α) τῆς Ζερβοπούλας καὶ β) Ἐνας κοντός, κοντούτσικος¹, ἐπιμένουσα ὅτι ἐπρό-

¹ Ἄριθ. εἰς. μουσ. 13.033